

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده علوم انسانی و علوم اجتماعی
پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته
فقه و مبانی حقوق اسلامی

بیان علمی و عملی انکار ضروری دین با توجه به مصادیق امروزی آن

پژوهش و نگارش:
مرضیه کوزه کنانی

استاد/ استادان راهنما:
دکتر حسین غفوری

استاد/ استادان مشاور:
دکتر احسان کردی

شهریور ماه ۱۳۹۸

شماره دانشجویی: ۹۴۱۶۴۱۰۷
رشته تحصیلی: الهیات و معارف اسلامی - فقه و مبانی حقوق اسلامی
گروه آموزشی: فقه و مبانی حقوق اسلامی
دانشکده: علوم انسانی و اجتماعی
تاریخ و ساعت دفاع: ۱۳۹۸/۰۷/۰۳ - ۱۵:۱۵

نام و نام خانوادگی: مرضیه کوزه کنانی
رشته تحصیلی: الهیات و معارف اسلامی - فقه و مبانی حقوق اسلامی
گروه آموزشی: فقه و مبانی حقوق اسلامی
دانشکده: علوم انسانی و اجتماعی
تاریخ و ساعت دفاع: ۱۳۹۸/۰۷/۰۳ - ۱۵:۱۵

عنوان پایان نامه
بیان علمی و عملی انکار ضروری دین با توجه به مصادیق امروزی آن

جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد نامبرده با حضور اعضای محترم هیات داوران به شرح جدول زیر برگزار گردید و پایان نامه نامبرده با درجه صورت پذیرفته شد.

امضاء	نام دانشگاه	مرتبه علمی	نام و نام خانوادگی	هیات داوران
	اردکان	استادیار	دکتر حسین غفوری چرخابی	استاد راهنما اول
	اردکان	استادیار	دکتر احسان کردی	استاد مشاور اول
	اردکان	استادیار	دکتر محمد صحرایی اردکانی	استاد داور (داخلی)
	-	استادیار	دکتر سیدمحمد مهدی صابر	استاد داور (خارجی)

این برآه فقط با تایید نماینده تحصیلات تکمیلی دانشگاه معتبر می باشد.

تایید نماینده تحصیلات تکمیلی دانشگاه (ناظر): آقای حامد سالاری

شناسه: آ/ت/۱۷

- اینجانب **مرضیه کوزه کنانی** دانشجوی کارشناسی ارشد رشته **فقه و مبانی حقوق اسلامی** دانشکده **علوم انسانی و علوم اجتماعی** دانشگاه اردکان متعهد می‌شوم:
- ۱- مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل تحقیق و پژوهش اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران اعم از پایان‌نامه، کتاب، مقاله و غیره استفاده نموده‌ام، رعایت کامل امانت را نموده و مطابق مقررات، ارجاع و در فهرست منابع مآخذ اقدام به ذکر آنها نموده‌ام.
 - ۲- تمام یا بخشی از این پایان‌نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین‌تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
 - ۳- مقالات مستخرج از این پایان‌نامه یا رساله حاصل کار اینجانب و استادان راهنما و مشاور بوده و از هرگونه جعل داده و یا تغییر اطلاعات پرهیز می‌نمایم.
 - ۴- نتایج کلیه حقوق مادی و معنوی حاصل از این پایان‌نامه متعلق به دانشگاه اردکان بوده و متعهد می‌شوم هرگونه بهره‌مندی و یا نشر دستاوردهای حاصل از این تحقیق اعم از چاپ کتاب، مقاله، ثبت اختراع و غیره (چه در زمان دانشجویی و یا بعد از فراغت از تحصیل) با کسب اجازه از تیم استادان راهنما و مشاور و حوزه پژوهشی دانشکده باشد.
 - ۵- در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه اردکان از درجه اعتبار ساقط و اینجانب هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.
 - ۶- مقالات مستخرج از پایان‌نامه، ذیل نام دانشگاه اردکان (Ardakan University) به چاپ خواهد رسید.
 - ۷- در خصوص استفاده از موجودات زنده یا بافت‌های آنها برای انجام پایان‌نامه، کلیه ضوابط و اصول اخلاقی مربوطه رعایت شده است.

نام و نام خانوادگی دانشجو: **مرضیه کوزه کنانی**
امضاء و تاریخ: **۹۷، ۸، ۱۵**

مالکیت نتایج و حق نشر

- ✓ کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، برناه‌های رایانه‌ای، نرم‌افزارها و تجهیزات ساخته شده) به دانشگاه اردکان تعلق دارد و بدون اجازه کتبی از دانشگاه قابل واگذاری به شخص ثالث نیست.
- ✓ استفاده از اطلاعات و نتایج این پایان‌نامه با ذکر منبع مجاز است.

تقدیم به بانوی دو عالم
حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها)

تقدیر و تشکر:

به پاس عاطفه سرشار و گرمای امید بخش وجودشان که در این سردترین روزگاران بهترین پشتیبان است.
به پاس قلب های بزرگشان که فریاد رس است و سرگردانی و ترس در پناهشان به شجاعت می گراید.
به پاس محبت های بی دریغشان که هرگز فروکش نمی کند.
این مجموعه را به پدر و مادر و همسر عزیزم تقدیم می کنم.

جناب آقایان دکتر غفوری و دکتر کردی اساتید راهنما و مشاورم؛

جناب آقایان دکتر صحرايي و دکتر صابري اساتيد داوړم؛

شما روشنايي بخش تاريخي جان هستي و ظلمت اندیشه را نور می بخشید. چگونه سپاس گویم مهربانی و لطف شما را که سرشار از عشق و یقین است. چگونه سپاس گویم تأثیر علم آموزی شما را که چراغ روشن هدایت را بر کلبه ی محقر وجودم فروزان ساخته است. آری در مقابل این همه عظمت و شکوه شما مرا نه توان سپاس است و نه کلام وصف.

چکیده

ارتداد به معنی خارج شدن از دین اسلام، موجبات و اسباب متعددی دارد. علم و آگاهی انکار کننده به، ضروری دین بودن آنچه انکار می کند، از شروط اصلی تحقق ارتداد است. درباره این که انکار ضروری دین سبب مستقل ارتداد است یا انکاری که، منجر به انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) شود بین فقها اختلاف است. بانقل و بررسی آراء فقها در این مورد، نظریه استلزام با دلایل کافی به اثبات رسیده است.

در ادامه به بحث درباره آزادی بیان و آزادی علمی و عملی پرداخته شده است و اینکه حکم ارتداد منافاتی با آنها ندارد. هر کسی به محض اعلان و ابراز ترک اسلام مرتد خوانده نمی شود و مرجع تشخیص مرتد بودن، حاکم شرع است؛ و تشخیص شبهه علمی یا لجاجت عملی و اجرای حکم ارتداد از وظایف ایشان می باشد. از طرفی با توجه به قاعده درء، حکم ارتداد برای شخص شبهه دار، جاری نمی شود. بررسی ارتداد سلمان رشدی در جهان معاصر و فتنه گری خوارج در عصر امیر المومنین (علیه السلام) که از رهگذر این جریان تاریخی صدمات هنگفت و جبران ناپذیری به پیکره ی اسلام وارد شد، از رسالت های این پایان نامه به شمار می رود.

کلید واژه: ارتداد، مرتد، ضروری دین، انکار، دین

فهرست مطالب

فصل اول	۱
کلیات تحقیق	۱
۱-۱- بیان مساله	۲
۱-۲- هدف و ضرورت انجام پژوهش	۳
۱-۳- سئوالات پژوهش	۴
۱-۴- فرضیه‌ها	۴
۱-۵- روش پژوهش	۵
۱-۶- سابقه علمی	۵
فصل دوم	۷
کلیاتی در باب دین	۷
۱-۲- تعریف دین	۸
۱-۱-۲- معنای لغوی:	۸
۲-۱-۲- معنای اصطلاحی	۹
۲-۱-۳- تعریف دین از نظر دانشمندان اسلامی	۱۰
۲-۲- دین در قرآن کریم	۱۲
۲-۲-۱- دین با معنای حاکمیت و اطاعت کردن	۱۳
۲-۲-۲- دین با معنای حدود و قوانین	۱۵
۲-۲-۳- دین با معنای محاسبه اعمال	۱۷
۲-۲-۴- دین اصطلاحی جامع و فراگیر	۱۸
۲-۲-۵- دین با معنای حاکمیت، اطاعت کردن، قوانین و محاسبه اعمال	۱۸

فصل سوم	۲۲
مفهوم انکار ضروری دین و مصادیق امروزی آن	۲۲
۱-۳- رابطه ارتداد و آزادی	۲۳
۱-۱-۳- پیوند دین و آزادی	۲۴
۲-۱-۳- آزادی بیان عقیده	۲۸
۳-۱-۳- آزادی علمی	۳۳
۴-۱-۳- حکم ارتداد و آزادی	۳۵
۵-۱-۳- برخورد علمی یا عملی؟	۳۹
۶-۱-۳- مرجع تشخیص مرتد و مجری حکم ارتداد	۳۹
۲-۳- ارتداد در عهد پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله و سلم)	۴۲
۱-۲-۳- جنگ های ارتداد و بحران جانشینی	۴۳
۲-۲-۳- اختلاف ابوبکر با صحابه	۴۵
۳-۲-۳- نخستین رویارویی با شورشیان	۴۶
۴-۲-۳- ارتداد بحرینیان	۴۷
۵-۲-۳- اندیشه شیعه در میان حضرموتیان	۴۸
۶-۲-۳- گونه های ارتداد	۵۰
۷-۲-۳- عوامل و انگیزه های ارتداد	۵۲
۳-۳- خوارج	۵۲
۱-۳-۳- تعریف خوارج	۵۳
۲-۳-۳- شاخصه های خوارج	۵۳
۱-۲-۳-۲- تنگ نظری خوارج	۵۳
۲-۲-۳-۲- جهل و کج فهمی خوارج	۵۳
۳-۳-۳- عوامل پیدایش خوارج	۵۴
۱-۳-۳-۲- تندروی و قرائت نادرست از دین	۵۴
۲-۳-۳-۲- ضعف بنیان های عقیدتی	۵۴

- ۳-۳-۳-۳- تعصبات قبیله ای ۵۵
- ۳-۳-۴- ترک صحنه سیاست توسط یاران نزدیک امام علی (علیه السلام) ۵۸
- ۳-۳-۵- طولانی شدن جنگ و عدم کسب غنائم ۵۸
- ۳-۳-۶- تردید و دودلی ۵۹
- ۳-۳-۷- حکمیت ۵۹
- ۳-۳-۴- عقاید خوارج ۶۱
- ۳-۳-۱- عقیده خوارج درباره ارتباط ایمان و عمل ۶۱
- ۳-۳-۲- عقیده خوارج درباره امامت ۶۱
- ۳-۳-۳- عقیده خوارج درباره خلفا ۶۲
- ۳-۳-۴- عقیده خوارج در مورد خلافت ۶۳
- ۳-۳-۵- عقیده خوارج در باره گناهان کبیره ۶۳
- ۳-۳-۶- خوارج و امر به معروف و نهی از منکر ۶۴
- ۳-۳-۵- شعار خوارج و نظر امام علی (علیه السلام) در مورد آنها ۶۴
- ۳-۳-۶- خوارج در کلام معصومین (علیهم السلام) ۶۵
- ۳-۳-۱- خوارج در کلام پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله وسلم) ۶۵
- ۳-۳-۲- خوارج در کلام امیرالمومنین (علیه السلام) ۶۶
- ۳-۴-۴- سلمان رشدی ۶۷
- ۳-۴-۱- ارتداد ۶۹
- ۳-۴-۲- انواع مرتد ۶۹
- ۳-۴-۳- مجازات ارتداد ۷۰
- ۳-۴-۴- ارتداد در ادیان مختلف ۷۱
- ۳-۴-۵- ساب النبی ۷۲
- ۳-۴-۶- مبانی فقهی امام خمینی (رحمه الله) و ارتداد سلمان رشدی ۷۴
- ۳-۴-۷- مبانی سیاسی فتوای ارتداد سلمان رشدی از دیدگاه امام خمینی (رحمه الله) ۷۵

۳-۴-۸- اصول عملی حاکم بر سیره عملی امام خمینی (رحمه الله) در باب فتوای	
ارتداد مؤلف کتاب آیات شیطانی.....	۷۶
۳-۴-۹- احترام و اعتقاد به اصل آزادی بیان و رد آزادی اهانت.....	۷۶
۳-۴-۱۰- اعتقاد به اصل محوریت اسلام در تمام زمینه‌ها.....	۷۷
۳-۴-۱۱- اعتقاد به اصل بیداری و هوشیاری در برابر توطئه‌های بیگانگان.....	۷۸
۳-۵- فرق کفر اعتقادی و با کفر عملی.....	۸۰
فصل چهارم.....	۸۱
حکم فقهی انکار ضروری دین.....	۸۱
۴-۱- ضروری دین.....	۸۲
۴-۱-۱- تعریف فقهی ضروری دین.....	۸۲
۴-۱-۲- ملاکهای ضروری دین.....	۸۸
۴-۱-۳- تعریف ضروری دین.....	۸۸
۴-۲- انکار ضروری دین.....	۸۹
۴-۲-۱- دیدگاه اول.....	۸۹
۴-۲-۱-۱- دلایل دیدگاه اول.....	۸۹
۴-۲-۱-۱-۱- دلایل نقلی.....	۹۰
۴-۲-۱-۱-۲- دلایل غیر نقلی.....	۹۳
۴-۲-۲- دیدگاه دوم.....	۹۵
۴-۲-۲-۱- قاعده درء.....	۹۶
۴-۲-۲-۲- شبهه.....	۹۸
۴-۲-۲-۳- حلّ شبهه.....	۱۰۱
۴-۲-۳- دیدگاه سوم.....	۱۰۲
۴-۲-۴- دیدگاه چهارم.....	۱۰۲
۴-۲-۴-۱- سه نکته در نظریه شیخ انصاری.....	۱۰۳
۴-۲-۴-۲- نقد نظریه شیخ انصاری.....	۱۰۴

۱۰۴ حکم قتل مرتد	۳-۴
۱۰۴ قتل مطلق مرتد	۴-۳-۱
۱۰۵ انکار اصل دین	۴-۳-۱-۱
۱۰۵ ادله دیدگاه	۴-۳-۱-۱-۱
۱۰۷ انکار ضروریات دین	۴-۳-۱-۲
۱۰۸ دلیل نظریه	۴-۳-۱-۲-۱
۱۰۹ قتل تفصیلی مرتد	۴-۳-۲
۱۱۰ توبه منکر دین	۴-۴
۱۱۰ توبه منکر ضروری	۴-۵
۱۱۱ ادله دیدگاه	۴-۵-۱
۱۱۴ فصل پنجم	
۱۱۴ نتیجه گیری	
۱۱۸ منابع	
۱۲۵ Compendious	

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- بیان مساله

ضروری دین امری واضح در دین است که نیاز به استدلال ندارد و هر فرد مسلمانی آن را می داند و تردیدی در آن ندارد و حتی بعضی از غیر مسلمانان هم جزء دین بودن آن را می دانند. مثل نماز و حرمت خمر. به عبارت دیگر ضروری دین جزء مقوم دین می باشد و هر کس آن را بپذیرد به دلالت التزامی آن ضروریات را پذیرفته است و امری است که وضوحش در آن دین به مرتبه ای رسیده باشد که هر که در آن دین داخل شود، آن را می داند مگر آن شخص نادری که تازه متدین شده یا در بلاد دور از اسلام نشو و نما کرده باشد.

درباره این که انکار ضروری دین سبب مستقل ارتداد است یا انکاری که، منجر به انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) شود بین فقها اختلاف است و گرایش اکثر فقهای معاصر شیعه به نظریه دوم می باشد.

در صورتی که منکر بدانند که این امر ضروری است و شبهه ای هم نداشته باشد و تازه مسلمان هم نباشد، اگر انکارش به انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) ختم شود مرتد است و قتل او واجب است.

آنچه از مجموع روایات و سخنان فقها برمی آید، آن است که منظور از دین در ضروری دین، همان اسلام است که مسلمانها با شهادتین به آن گرویده اند و شامل تمام مذاهب و فرقه های اسلامی می شود. مشترکات تمام فرقه ها و مذاهب را که همه مسلمین، از دین بودن آنها را، تأیید می کنند، ضروریات دین اسلام می نامند. مسائل اختلافی بین فرقه و مذاهب، جزء ضروریات نیست؛ بلکه از مسائل نظری شمرده می شود که با استدلال علمی به اثبات می رسند. انکار این گونه مسائل باعث کفر نمی شود؛ به همین دلیل هیچ گاه اهل فرقه های مختلف اسلامی را مرتد و کافر نشمرده اند و آنان را مسلمان دانسته اند.

در این گفتار به ملاکها و شاخصه های ضروری دین از دیدگاه فقهای امامیه، و چگونگی تشخیص منکر ضروری دین می پردازیم و انطباق عنوان انکار ضروری دین، بر مصادیق آن در زمان ائمه (علیهم السلام) و عصر غیبت امام زمان (علیه السلام) بررسی می کنیم.

نکته دیگر که مورد بحث قرار خواهد گرفت، این است که آیا صرف انکار علمی ضروری دین موجب تحقق ارتداد است یا اینکه اظهار عملی انکار ضروری دین سبب تحقق این امر می‌باشد؟

۱-۲- هدف و ضرورت انجام پژوهش

باتوجه به اهمیت دین و ضرورت تبیین دین و هدایت کردن کسانی که از فطرت سلیم برخوردارند شناخت دین و ضروری دین به صورت تفصیلی و نیز آنچه که دین و دینی نیست و ممکن است به جای دین معرفی گردد بر همه لازم است.

حکم ارتداد منافی با آزادی نیست و چه بسا بوسیله آزادی بیان ابواب دین باز شود و عقاید مسلمانان محکم شود و اصول دین را با اعتقاد راسخ بپذیرند. اسلام راه گفتمان علمی را باز گذاشته است و اهل بیت علیهم السلام جواب اهل جدل را به نحو احسن می‌دادند و در کرسی درس امام صادق (علیه السلام) فرقه‌های مختلف شرکت می‌کردند. منکر ضروری دین فردی مسلمان است که با علم به ضروری بودن حکم بدیهیات دین مسلمانان، باز دست به انکار می‌زند و در این کار لجاجت به خرج داده و به هیچ صراطی مستقیم نمی‌گردد.

با بررسی مرته‌های زمان‌های گذشته و معاصر به اهمیت این بحث پی می‌بریم. مرته‌های چون سلمان رشدی که با کتاب آیات شیطانی ضربات هنگفتی به پیکره اسلام وارد کرده است و اینکه دشمن همیشه در کمین است تا مسلمانان را با انحراف اعتقادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و... به شقاوت بکشاند. خوارج نیز با کج فهمی به حقیقت اسلام پی نبردند و عبادی بی ولایت بودند که رنگ دین را گرفته بودند ولی از حقیقت آن بویی نبرده بودند و به فتنه‌گری می‌پرداختند و به جان و مال و ناموس مسلمانان تعرض می‌کردند و خود را مسلمان می‌دانستند. که حضرت علی (علیه السلام) با جنگ نهروان فتنه آنها را خاموش کرد.

آیا بستر فتنه‌گری مرته‌ها باز گذاشته شود تا عقاید انحرافی را در ذهن مردم جای دهند و یا در جوامع علمی به روشن‌گری آنها پرداخته شود؟

تشخیص ملاک و معیار مرتد و غیر مرتد در جامعه نیز لازم است تا هر کسی نتواند این نسبت را به کسی بدهد و اگر کسی این حکم را بدون اجازه حاکم شرع انجام دهد، خودش نیز مستحق حد می‌باشد. و اگر کسی شبهه‌ای در باب دین دارد، نمی‌توان سریع برچسب ارتداد را به او زد، چه بسا با گفتمان علمی شبهه‌ی او برطرف شود مشمول قاعده درء شود.

بحث روز در جهان اسلام نیز ارتداد و کفر است.

وقتی دشمن به، پرچم سبز انتظار و پرچم سرخ شهادت، چشم دوخته است، و گنجینه‌های هسته‌ای و اتمی، خواب راحت از او گرفته است، فتنه داعش را به راه می‌اندازد و بوسیله شبکه‌های ماهواره‌ای، اسلام را در انظار مردم پست جلوه می‌دهد تا جلوی هدایت بشر را بگیرد و راه به چالش افتادن عقاید دینی مردم باز شود و انحراف دینی در آنها پدید آید.

۳-۱- سئوالات پژوهش

۱. ضروری دین و ملاکها و معیارهای انکار آن کدام است؟
۲. آیا در انکار ضروری دین بین عالم و جاهل تفاوت وجود دارد؟
۳. مرجع اعلام حکم منکر ضروری دین چه کسی است و به چه دلیل؟

۴-۱- فرضیه‌ها

- ضروری دین امری بدیهی است منتها ملاک‌های مختلفی برای تشخیص مصادیق آن وجود دارد.
- بین عالم و جاهل در تحقق انکار ضروری دین تفاوت وجود دارد.
- حاکم شرع و ولی فقیه مرجع اعلام حکم منکر ضروری دین است.

۱-۵- روش پژوهش

اطلاعات مورد نیاز از طریق تحقیقات کتابخانه‌ای فراهم شده است.

۱-۶- سابقه علمی

در خصوص موضوع مورد بحث مقالات و کتاب‌هایی تالیف شده است که پاره‌ای از اهم آنها به این قرار است.

۱- معیار شناسی ضروری دین در احکام کیفری اسلام، سید محمد محمودی گلپایگانی

در این مقاله به علم منکر ضروری دین توجه کرده است، که منکر، در صورت جهل و ناآگاهی محکوم به ارتداد نیست. در ادامه به استقلال و التزام انکار ضروری دین پرداخته است.

۲- اهل رده ازدیدگاه طبری، محمد حسین الهی زاده

تاریخ شروع ارتداد و ذکر چگونگی وقوع آن، از اهم موضوعات این رساله است. به نظر مورخین، ارتداد، بعد از رحلت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) یک امر قطعی و حتمی تلقی شده است و به نظر مورخین متأخر ارتداد پس از رحلت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) به خاطر مسائل سیاسی بوده است نه مسائل دینی و سیاسی.

۳- جستاری در کفر آور بودن انکار ضروری دین، عباس نیکزاد

در این مقاله نیز، به عالم و جاهل بودن منکر ضروری دین پرداخته شده است و این که انکار ضروری دین سب مستقل در ارتداد نیست و به صورت منطقی به ذکر ادله طرفین و نقد و بررسی آنها پرداخته است.

۴- انکار ضروری دین و رابطه آن با ارتداد، سید موسی شیرینی زنجانی

در این مقاله با بررسی روایات مختلف و متعارض، همچنین وجود اجماع و عدم آن به این نتیجه رسیده است که انکار ضروری دین به خودی خود موجب کفر و ارتداد نیست، هرچند اماره بر کفر و ارتداد داشته باشیم. اگر امر بر شخص مشتبه شود و ضروری دین را انکار کند، محکوم به کفر و ارتداد نیست.

۵- استقلال در سبیت انکار ضروری دین و نقش علم در تحقق ارتداد، عادل اصغر پور طلوعی، رحیم وکیل زاده، محمد علی حیدری، محسن شکرچی زاده

در این مقاله به روش توصیفی و تحلیلی به نقش علم در انکار ضروری دین پرداخته است و انکاری موجب ارتداد است که مستلزم انکار دین باشد.

در این تحقیقات موضوع مورد نظر به صورت تفصیلی مورد بحث قرار نگرفته است و معیار تشخیص انکار ضروری دین و مصادیق آن نیز بیان نشده است ولی در این پایان نامه به یاری خدا مطالب به صورت تفصیلی بیان خواهد شد و مصادیق امروزی آن نیز مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

فصل دوم

کلیاتی در باب دین

۲-۱- تعریف دین

در این گفتار به تعریف لغوی و اصطلاحی دین می پردازیم و اینکه دین در قرآن چه جایگاهی دارد.

۲-۱-۱- معنای لغوی:

- (۱) لفظ دین در زبان و ادبیات عرب دارای معانی ذیل است:
- (۲) الجزاء و المكافاته، دنته بفعله دینا، (او را بواسطه عملش جزاء دادم، یوم الدین، یعنی روز جزا)، در ضرب المثل آمده است: کما تدین تدان ایكما تجازی تجازی
- (۳) الحساب، مالک یوم الدین، یعنی یوم الحساب
- (۴) اطاعت: دنته و دنت له ای اطعته: او را اطاعت کردم
- (۵) اسلام
- (۶) عادت و شان: عرب می گوید: مازال ذالک دینی ای عادتی: آن چیز پیوسته عادت و شانم بود.
- (۷) ذلت: مدین یعنی عبد و مدینه یعنی امه: گویا کار و تلاش، عبد وامه را خوار و ذلیل کرده است.
- (۸) حالت: نصرین شمیل گفت: «از یک اعرابی درباره مطلبی سوال کردم، گفت: «اگر مرا در حالتی غیر از این حالت دیدی تو را با خبر می سازم (لولقیته علی دین غیر هذه لاخبر تک)»
- (۹) آنچه که مرد بدان ایمان دارد و متدین است.
- (۱۰) سلطان (فرمانروایی و تسلط)
- (۱۱) ورع
- (۱۲) قهر
- (۱۳) معصیت
- (۱۴) طاعت، در حدیث مربوط به خوارج آمده است (یمرقون من الدین مروق السهم من الرمیة یریدان دخلوهم فی الاسلام، ثم خروجهم منه لم یتمسکوا منه بشیء کالسهم الذی دخل فی الریة، ثم نفذ فیها و خرج منها و لم یعلق به منها شیء) آنان همانند خروج تیر از کمان از دین خارج می شوند. منظور این است که ورود آنان در دین اسلام و سپس خروج آنان از دین بدون تمسک به آن همانند خروج تیر از کمان است بدون اینکه این خروج، خروج صحیحی باشد.
- (۱۵) درد (ابن منظور، ۱۴۰۸ق، ج ۴، ص ۴۶۲)